

Ш.Қ. Уралбаева^{1*}, С.К. Рахимжанова², Т.А. Дронзина³

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
²С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
³Әулие Климент Охридский атындағы София университеті, Болгария
(E-mail: shopik_8484@bk.ru; rahimzhanova.@mail.ru; dronzina@gmail.com)

Тілдің қалыптасуындағы сабақтастық ұғымының мәні

Мақалада сабақтастық дәуірлер арасындағы тіл жалғасымы мен жеткізілу байланысын айқындайтындығын, ол үздіксіздік пен ажырамастықтың бірлігін көрсететіндігін анықтаған. Сабақтастық үзілген жағдайда тіл адамзат өміріндегі өз қызметін тоқтатындығын және тілдегі сабақтастық арқылы ұлттың өмір сүру формасы, мінез-құлқы, дүниеге қатынасы, мәдениеті, бабалар өмірінің тәжірибесі ұрпақтан-ұрпаққа көшіп отыратындығы пайымдалады. Қазақстан Мәңгілік Ел болу үшін, ұлттық құндылықтар мен ұрпақтар арасындағы ажырамас сабақтастықты сақтау қажет екендігі айқындалады. Тілдегі сабақтастық арқылы өткен мен болашақ арасында бірлік сақталады, жаңашылдыққа да серпін беретіндігі талқыланды.

Кілт сөздер: философия, тіл философиясы, сабақтастық, дүниетаным, ұлт, тіл, мәдениет, адам, әлем, құндылық, ұлттық сана, болмыс.

Кіріспе

Сабақтастық ұғымы тілді бүгінгі күннің ортасымен байланыстырушы, бүгінгі күнге жеткізуші категория болып табылады, ол байланыс пен дамудың ара-қатынасын бейнелейтін ұғым. Сабақтастық ұғымы — адамзат өміріндегі өткен кезеңді, қазіргі заман мен келер болашақты байланыстыратын алтын діңгек, тарих пен тарихты, қоғам мен қоғамды, өмір мен өмірді, тілді ұрпақ өмірімен жалғастырушы, сабақтаушы адамзаттың дамуына ықпал ететін құбылыс. Тіл ұлттың дүниежүзілік өркениеттер арасындағы өзіндік ерекшелігін, шынайы болмысын, келбетін көрсетеді. Тіл адамзат өмірінде, қоғамдық қатынастарда айрықша қызмет атқармақ. Сабақтастық ұғымы тілдің дамуы мен тамыр жаюына ерекше әсер ететін күш және осы шақпен өткен шақты байланыстырушы құндылық. Көне мен бүгінді байланыстырушы сабақтастық ұғымының тілдің жалғастығындағы рөлі айрықша. Адамзат өмірінде тіл қалыптасқан дүние болса, осы тілді ұрпақтан ұрпаққа трансформациялау тәсілі — сабақтастық екендігі айшықталды.

Зерттеу әдістері

Жұмыстың зерттеу әдістері негізі ретінде герменевтикалық, антропологиялық, теориялық зерттеу әдістері пайдаланылған. Зерттеу барысында сипаттау, баяндау, бақылау, жіктеу, салыстыру, индукция, дедукция әдістері қолданылды. Тіл мәселесін зерттеу ең алдымен экзистенциалды тұрғыдан қаралғанын және қаралатынын айта кеткен жөн. Тіл мәселесіне талдау жасалынып, сыни ойлау әдістері де жүзеге асады. Философиялық зерттеу әдістері арқылы объективті зерттеу жүргізілді. Зерттеу жұмысында салыстырмалы мәтіндік талдау, құрлымдық талдау, жүйелеу әдістері қолданылды.

Нәтижелер мен оларды талқылау

Ғылыми әдебиеттерде «сабақтастық» ұғымын сарындастық, үндестік, жалғастық сөздерімен байланыстырады. Сабақтастықтың екі типі бар: біріншісі — конструктивті жасаушы, яғни материалдық және рухани құндылықтардың тууымен байланысты. Екіншісі, небір тарихи кезеңдердің сынынан өткен адамзаттың дәстүрлі рухани, мәдени жетістіктерін қорғап, сақтаған позитивті-консервативті тип.

Адамзат өмірінде маңызды болып табылған құндылықтардың бүгінгі күнге жетуі де осы сабақтастықтың нәтижесі, соның арқасында тұлға қандай да бір тәжірибені, ілімді үйренеді, таниды, қабылдайды, сол тәжірибені өзінің өмір-тіршілігіне енгізеді. Осылайша, сабақтастық дегеніміз бір

* Хат-хабарларға арналған автор. E-mail: shopik_8484@bk.ru.

қоғамның екінші бір қоғамнан үйренуі, тұлғаның екінші бір тұлғадан немесе бір қоғамның екінші бір қоғамнан үйренуі, қабылдауы және сол үйренгенді өз қызметінде одан әрі өрбітуі.

Тіл мен сабақтастық мәселесі ежелден бері түрлі философиялық мектептердің зерттеу объектісіне айналған. Георг Гегель өз еңбегінде сабақтастық ұғымына толық талдау жасаған. «Сабақтастық, алайда, құндылықтардың жойылмай қалған, сақталған, жалғастырушы, байланыстырушы түрлерінің бірі» деп таниды [1; 165]. Ойшыл өз дүниетанымында сабақтастықты адамның өткені мен бүгінін байланыстыратын жүйелі өзгерістерді сақтаудың көзі жаңа мен ескінің арасындағы объективті, қажетті байланыс түрі ретінде танып, қоғамдық дамудың ең негізгі көзі ретінде деп қарастырды. Қоғамдағы әрбір өзгеріс, ілгері дамудың астарында сабақтастық ұғымы болғандықтан, оның адамзат өміріндегі маңызы айрықша.

Элеазар Баллер осы ұғымды былай деп сипаттайды: «Сабақтастық болмыстың да, танымның да дамуындағы әртүрлі кезеңдер мен сатылардың арасындағы байланыс, оның мәні тұтас бір құбылыстың немесе оның жекелеген қырлары жүйе ретінде өзгерген кезде, яғни бір күйден екінші бір күйге ауысу кезінде қандай да бір элементтерінің сақталып қалуында. Қазіргіні өткен мен келешекке байланыстыра отырып, сабақтастық біртұтас әлеуметтік жүйенің тұрақтылығын қамтамасыз етеді» [2; 7]. Яғни, сабақтастық дегеніміз кез келген ұлтқа тән құндылықтарды жинақтау, сақтау, оған сыни көзқарас білдіру, іріктеп алу және бір ұрпақтан келер ұрпаққа беру үрдісі деп анықтады.

«Философиядағы сабақтастық», «Сабақтастық — дамудың бір сәті тәрізді» деген іргелі еңбектерді жарыққа әкелген отандық классик ғалым З.А. Мұқашев, сабақтастықтың тоқтаса өткен мен бүгінгінің арасындағы байланыс үзіледі деп түсіндіреді.

Ұрпақ өмірінде тілдегі сабақтастық жалғасын тапса ғана, тіл адамзат дамуында өзінің үйлесімді жалғаса алмақ. Қоғамдық өмірде қанша ғасыр өтсе де бабаларымыздың өмірінде құндылықтардың бүгінгі күнге жетуі осы сабақтастықтың үзілмегендігінің нәтижесі. Тіл адамзат өмірінде маңызды құндылықтардың бірі. Сабақтастық үзілген жағдайда тіл жоққа шықпақ.

Тіл — адам баласының барша өмір сүру болмысымен ұштасып жатқан құндылығы, ұлт болмысының түп қазығы, ұлттың рухани тағлымы. Кез келген ұлтты тану үшін, сол ұлттың бойына сіңген ұлттық құндылықтарды тани білуіміз қажет. Ұлт үшін маңызды ұлттық құндылықтардың бірі — тіл. Кез келген ұлт үшін адамзат өмірінде тілдің философиялық мәні айрықша. Тілдің адамзат өміріндегі өзгешелігі қоғамда адамның рухани жетілуіне, кемелденуіне қызмет ететін рухани құндылықтардың бірі.

Сабақтастық өздігінен болмайды. Сабақтастықтың негізінде үздіксіздік және ажырамастық ұғымдары жатыр. «Үздіксіздік» және «ажырамастық» ұғымдары бір-бірімен өте жақын болғанымен, екеуі де өз алдына дербес, бөлек қызмет атқармақ. Борис Бернштейннің пікірі бойынша, «үздіксіздік элементтердің бір-бірімен ұдайы байланыстылығын және олардың арасында осы байланыстарға кедергі боларлықтай кеңістіктік немесе мезгілдік интервалдардың болмауын білдіретін ерекше қасиеттердің жиынтығы болып табылады» [3: 10]. Тиісінше, үздіксіздік дегеніміз сабақтастықтың маңызды да алғашқы қасиеті, ал ажырамастық — жанама, екінші қасиет. Үздіксіздіктің бірнеше түрлері бар, солардың бірі — функционалдық үздіксіздік. Функционалдық үздіксіздік туралы мысал ретінде «ана мен бала», «тіл мен сабақтастық» байланысын қарастыруға болады. Бұлар әртүрлі ұғымдар болғанымен, олардың арасындағы байланыстың мықтылығы соншалықты, екеуін біртұтас құбылыс ретінде қабылдауға болады. Сабақтастық категориясының өмір сүруінде үздіксіздік, ажырамастық ұғымдарының қызметі айрықша. Сабақтастық үздіксіздік, ажырамастық категорияларынан айырылған уақытта өз мәнін жоғалтып, әрі қарай қызмет атқара алмайды.

Ажырамастық — үздіксіз байланысқа тән қасиет, яғни элементтер арасындағы байланыстың бұзылуына қарсы тұру қасиеттерінің жиынтығы. Вячеслав Каировтың пікірі бойынша, «үздіксіздік, ажырамастық ұғымдары сабақтастық ұғымымен өзара байланыстағы элементтердің жиынтығы» [4: 42]. Сабақтастыққа тән қасиеттердің ең бастысы «ажырамастық», «үздіксіздік» болып табылмақ. Адамзат баласы үздіксіз сабақтастықтың нәтижесінде тілдегі құндылықтарды өз өмірінде игереді. Осы тұрғыда сабақтастық ұғымының тілге қандай қатысы бар деген сұрақтың туындауы да заңды.

Тіл ұлтты ұлт ретінде таныттыратын адамзат өмірінде айрықша орын алатын құндылық. «Ұлтты жойғың келсе, оның тіліне балта шап», – дейді. Яғни, тілінен айырылған ұлт мәңгүртке айналмақ. Тілден айырылған ұлт, ұлттық қасиетінен айырылып, өз өмірлерінде өзгеге елге тәуелді болады және ұлттың болмысы бұзылады. Ұлттың замана қиындығына төтеп беріп, басқа ұлттың боданында кетіп қалмау үшін, халықтың бірлігін, ұлттың тұтастығын сақтап қалуда тілдің рөлі айрықша. Ел басында

кандай қиын жағдай болса да тілінен айырылмаған елдер замана қиындығына төтеп беріп, халықтық қасиетін сақтап қалмақ, ұлттың болашағы жарқын болмақ. Тіл ұлтты ұстап біріктіретін құбылыс, тілді қадірлемесе, ұлтсыздыққа тап болмақпыз. Ал, адамзат тағдыры үшін ұлтсыздану қатерлі дерт. Ұлтсызданудың басты себебі – ұлттың өз-өзін қор тұту, өзін-өзі кемсіту, өзінде барын қадірлемеуден туындайды. Өткен тарихымызға ой жүгіртсек, ұлтсыздану нәтижесінде көптеген елдер өздерін шыққан тегімен қоса жоғалтты. Ұлтсыздану ұлттық мүддені мүлде ұмыттырады. Бүгінгі таңда заманымызда ұлттық бірегейлігімізді сақтаудың басты жолы тіл, мәдениет, дәстүр, діл т.б. ұлтты құраушы элементтерден тұратын құндылықтарды сақтау. Демек, ұлт өзінің дәстүрлі мәдениетін, ұлттық символдарын, әсіресе тіл, дін, діл бірегейлігін сақтауға құлшыныс танытуы қажет.

Владимир Плахов «тіл» ұғымына ұрпақтан ұрпаққа берілудің ұдайылығы, сабақтастық тән деп санайды. Егер олай болмаса, яғни тілді сақтап келе жатқан буыннан кейін тілді сақтамайтын ұрпақ келетін болса — ол тілдің жойылуына, жоғалуына апарып соғады. Яғни, тіл ұрпақтан ұрпаққа үздіксіз беріліп, бұл үдеріс қайталанып отырғанда ғана баянды болмақ. Тілдің бүгінгі күнге жетуінің негізі — сабақтастықтың нәтижесі [5: 26]. Қоғамның бүкіл өмір-тіршілігі сабақтастықта болады: әкелердің ісін балалар, ұстаздың жолын шәкірттер жалғастырады, т.с.с., басқаша болуы мүмкін емес. Сабақтастық тізбегі — сабақтастықтың жалқы элементтерінің кезектілігі, сабақтастық үдерісінің тізбек түріндегі формасы. Әрине, кез келген тізбек түбінде үзілуі мүмкін, мысалы қандай бір себептермен, алдыңғы буынның ісін одан әрі жалғастырушы буынның болмай қалуына байланысты тізбектің үзіліп қалуы мүмкін. Ал сабақтастықтың жалғасуы оның үздіксіздігін білдіреді. Ол үзіліп қалатын болса, сабақтастық тоқтайды. Тиісінше, сабақтастықтың негізі — үздіксіздік, ажырамастық яғни сабақтастық не бар, не жоқ, жартылай сабақтастық болмайды.

Сабақтастық әрқашан да уақыт көшімен ілесе жүреді, яғни әрбір буын өзінен басқа екі буынмен жалғастылықта болады: өзіне дейінгі және өзінен кейінгі. Өзіне дейінгіден қабылдайды да, өзінен кейінгіге береді. Осындай көзқарасты Иван Васильевич Суханов ұстанған. Оның пікірі бойынша, «тіл дегеніміздің өзі сабақтастық, уақыт көшіндегі байланыстылық» [6: 32]. Тілдегі сабақтастық ұрпақтар арасында жалғаспақ. Ұрпақтар арасындағы сабақтастықтың бір түрі – тіл.

Ұрпақтар сабақтастығы әр ұрпақтың өзі жеткен жетістіктерді келесі ұрпаққа беруі формасында жүзеге асады, осы жетістіктердің жиынтығы тілдің, дәстүрдің, мәдениет пен өркениеттің өнімі, нәтижесі, яғни мазмұны болып табылады. Макс Вебердің айтуынша, сабақтастық болмаса тіл де, дәстүр де, өркениет те, мәдениет те болмас еді. Сабақтастықтың ең маңызды негізі — осы үдерістің тұрақтылығы, яғни сабақтастылық буындарының тұрақты түрде жалғасып отыруы. Тұрақтылық – тіл, дәстүр мен мәдениеттің дамуында, сабақтастық пен үздіксіздіктің жалғасуында ерекше маңызы бар фактор. Отандық ғылымда сабақтастық мәселесімен шұғылданушы ғалым Мұрат Әуезовтің пікіріне сүйенсек: «Сабақтастық негізінен уақыттағы тұтас өмір. Сондықтан, қоғам саналы түрде өткенмен байланысты белгілі бір тұтастықты игеруге және болашаққа талпыныста сабақтастық заңдарының мәнін түсінуге ұмтылады. Үдемелі сабақтастық дегеніміз өткен ғасырларды қол жеткен жағымды нәтижелердің, сапалы жаңа деңгейлерінің сақталуы және дамуы. Инволюциялық сабақтастық жағдайында бұрынғырақ қол жеткізген бірнеше нәтижелердің немесе басқа белгілер шығысының, белгілі бір объектіні өзгертетін сапалардың сақталуы жоғалып кетуімен бірге жүреді. Осының арқасында сабақтастық жәй абстрактылы категория болуды тоқтатады» [7: 33]. Қоғамда тілдің негізгі қызметін сабақтастық ұғымымен байланыстырады.

Сондықтан тілдің жалғасуында, жойылмауында маңызды қызмет атқаратын категориялардың бірі – сабақтастық, ол ғылыми категория, оның маңыздылығы атқаратын ролінде, яғни өтпелі кезеңдердегі адам баласының басынан өткерген түрлі оқиғаларының бір-бірімен жалғасуында. Себебі, сабақтастық дәуірлер, ғасырлар, жылдар, күндер арасындағы жалғастырушы дәнекер.

Демек, сабақтастық — ұлттық құндылықтарды, тарихты жалғастырушы, адамзатқа бағыт беріп, үлгі көрсетуші. Егер ұрпақтар өмірінде тілдегі сабақтастық орын алмаса тіл өз қызметін тоқтатпақ. Қазақ дүниетанымында «тіл — ұлт айнасы» деген сөз бекер айтылмаған. Тілді сүю дегеніміз, ұлтты сүю және оны бағалау. Ұрпақтар арасында тілдегі сабақтастық болмаса, ата-бабаларымыздың ұрпақ үшін маңызды деп қалдырған құндылықтары да болмаған болар еді. Тілдегі сабақтастықтың үзілмеуі әлеуметтік жағдайларда, мәдени үрдістерде маңызды қызмет атқармақ. Тіл қоғамдағы рухани сабақтастықтың көрнісі.

Өткен бабаларымыз «Ел болам десең бесігіңді түзе», ұрпағыңды тәрбиеле, сананды дұрыста, ұлтқа тән құндылықтарыңды бағала деп өсиет етті. Қазіргі таңда тілдегі сабақтастықта осы құндылықтар сақталды ма?

Философиялық тұрғыдан адамзатты осындай мәселелер мазаламақ. Қазіргі жаһандану заманында ұрпақтар арасындағы сабақтастық өзгеріске ұшырады. Қазақтың «елу жылда ел жаңа» деген ойы қазіргі біздің қоғамдағы жастарымызға айтылса керек. Жаһандану қоғамында санасы, ойлауы, дүниетанымы, құндылықтарды қабылдауы басқа ұрпақ дүниеге келді. Философиядағы деконструкция ілімін негізге ала отырып, тілімізді бағалап, оны ұрпақ өмірімен дұрыс сабақтастыра білуіміз шарт. Ол үшін тіл ұғымын қоғамға сәйкес деконструкциялай шарт. Француз ойшылы Жак Дерриданьң деконструкция ілімі тілді құлатуға, жоюға тырыспайды, керісінше, оның бүге-шігесіне жетіп, қайта тірілтуге бейімдейді. Деконструкция мәтіннің нағыз мазмұнын, мағынасын ашу үшін құрлымын бұзу [8: 300]. Осы ілімді қолдана, тілімізді қазіргі жаһандану қоғамындағы оң үрдістермен үйлестіре отырып, дамыта білуіміз қажет. Бұл үрдіс ұрпақтар өмірінде айрықша орын алуы тиіс.

Бүгінде үш ұрпақ бір отбасының басында ғұмыр кешуде. Жоғарғы буын – ата, орта буын – әке, кіші буын – бала [9: 4]. Испан ойшылы Хосе Ортега-и-Гассет осы үш буынның әрқайсысына отыз жыл уақыт беріледі деп таныған.

Өз өмірінде жинаған құндылықтар жүйесін жоғарғы буын өзінен кейінгі буынға береді. Ең басты мәселе осы сабақтастықты сақтау. Ата буын, аға буын, кіші буын, осылардың әрқайсысын адамзат бір құндылықтар жүйесі ретінде тануы тиіс. Осы үш буын арасындағы сабақтастықтың ел бірлігі үшін атқаратын қызметі айрықша. Аға буынмен жас ұрпақ арасындағы құндылықтарда мықты сабақтастық болуы керек. Әрбір бала атасын өнеге тұтып, әкеден тәрбие алып, осы құндылықтарды өзінен кейінгі ұрпақтарына трансформациялауы тиіс. Әлемнің негізгі құрылымы болып табылған бабалар дүниетанымындағы дүние ағашы ұрпақтар сабақтастығын білдіретін негізгі белгілердің бірі. Адам өміріндегі ұрпақтар сабақтастығының үзілмеуін жайқалып өскен ағаш бейнесінде бейнелейді. Ағаштың көктеп бұтақ жайғаны сияқты, ұрпақ пен ұрпақ өзара сабақтастықтың нәтижесінде өркен жаяды. Ата мен немере, әке мен бала арасында, аға буынмен жас буын ортасында сабақтастық болмайынша рухани жетілу, өркендеу болмайды. Адамның бүгінгі күнге дұрыс қадам басуы оның өткенімен тығыз байланысты. Сондықтан тілдегі сабақтастық ұғымы – ұлттың өркендеу негізі.

Сабақтастық мәселесі қоғамның қай саласын алсақта атқаратын қызметі айрықша. Тіл мен сабақтастық арасындағы үздіксіздіктің нәтижесінде дәстүр жоғалмай, бүгінгі ұрпақтың игілігіне айналады. Сондықтан, тіл мен сабақтастықтың бірлігі өткен тарихымыздың бүгінгі күнге аяқ басуы деп білеміз. Әрбір қоғам үшін тілді жаңғырту маңызды болып табылады. Ұлттық сананы жаңғыртудың бір жолы тіл. Мына жаһандық өзгерістерді бастап кешіріп жатқан қоғамда, өткен құндылықтарды ұмытпай қайта жаңғырту біздің қазіргі қоғамымыздың басты мәселелерінің бірі болып табылмақ. Ата-бабаларымыздың кейінгі ұрпағына тастап кеткен құндылықтарын заман талабына сәйкес қабылдау шарт. Жоқтан бар пайда болмайды, бүгінгі күнгі жетістіктер бұрынғы құндылықтардың арасындағы сабақтастықтың ажырамау нәтижесі. Сондықтан, тілді қазіргі қоғамда сапалы деңгейге көтере отырып, заманға сай жаңғырту негізінде келешек ұрпақтарға жеткізіуіміз шарт.

Тілін дәріптеген елдің іргесі берік, келешегі кемел болған. Елді мәңгірт қылудың басты жолы ол әр ұлттың бойына сінген ұлттық құндылықтарына балта шабу.

Қандай заманда өмір сүрсекте біз ұлттық құндылықтарымызды жоғалтпауымыз қажет. Ел үшін маңызды құндылықтарын жоғалтқан елдің болашағы болмайды. Ұлттық құндылықтарды жоққа шығару ол адасушылықтың бір түрі. Тілді халық болып, ұлт болып қалыптастырғанда ғана құндылыққа айналып, оны ұлттың басым көпшілігі өз өмірінде пайдаланатын болады, сөйтіп, ол ұлт үшін өмір сүру қағидасы, тағылым, құндылық көзі болып табылмақ. Осындай құндылықтар сабақтастық арқылы бүгінгі күнге жетпек. Ұлттық тілді жоққа шығару қоғамның тарихи дамуындағы сабақтастықтың бұзылуына әкеп соқтырады. Қазақ халқы бүгінгі күнгі жетістіктеріне бір күнде жеткен жоқ, ертеден қалыптасқан ұлттық құндылықтарымыздың ұрпақтар арасындағы сабақтастығының үзілмеуінің нәтижесінде қол жеткізе білдік. Қазақ халқының басынан өткен қай заманды алсақта, елдің ең басты мұраты — ұлттың дәстүрін, мәдениетін, тілін, дінін сабақтастыратын саналы ұрпақ тәрбиелеу болып табылған. Елдің болашағы үшін ұлттық құндылықтардың атқаратын қызметі айрықша, ал кез келген ұлттық құндылықтарды жоғалту, ол ұлттық келбетімізден айырылумен тең деп білген. Уақыттың ауыр сынағынан өткен қазақ халқының бай да күрделі тілі бар, олар сабақтастықтың үзілмеуінің нәтижесінде бүгінгі күнге дейін халық өмірінде қолданылып келеді. Ұрпақ өткенге көз сала отырып, келешегіне дұрыс бағдар жасай біледі. Қазіргі жаһандану заманында ұрпақ өміріне темірқазық болып отырған ұлттық құндылықтарымыздың арасындағы сабақтастықты

сақтау әрбір қазақ азаматының парызы болып табылмақ. Өйткені, ұлттық құндылық ретінде тіл мәселесінің қоғамдағы орны айрықша.

Қазақтың тілі ұлттық құндылықтары түптеп келгенде, ұрпақтың, тұлғаның, ұлттың басқа елге танылуының басты көрсеткіші, ұлттық өзіндік даралығы, ұлттық сананың сауығуына оң ықпалын тигізетін құндылықтардың бірі.

Сондықтан, адамзат өмірінде қай саланы алып қарасақта, сабақтастық категориясы орасан зор қызмет атқармақ. Қазіргі таңдағы «Қазақ елі — мәңгілік ел» ұлттық идеясын жүзеге асыруда ұрпақтар, ұлттық құндылықтар арасындағы сабақтастықтың үзілмеуі аса маңызды болып табылмақ. Кезінде Көк бөрінің ұлығаны бүкіл даланы қалай оятса, бүгінде Қазақ елінің «Мәңгілік Ел» идеясы — болашақ ұрпақты солай оятуға шақыратын идея. Академик Ғарифолла Есім «Мәңгілік ел» болудың жеті жолын ұсынады: «Біріншіден, қазақ елінің азаматтары тегіс, әсіресе, қазақтар бай, ауқатты болулары керек, қазақ елі еш елден кем болмайтындай бай ауқатты болу керек, ол үшін сананы байытуымыз керек. Сананың бай болуы байлықтың өзегі. Қазақтар ежелден сананы байытудың технологиясын жақсы білген. Олар балаларына Назарбай, Құнанбай, Бөгенбай, Наурызбай, Сұлтан, Бек, Мырза деп ат қойған. Кейіннен кеңестік дәуірде бәрі өзгерді, бай атауы жағымсыз ұғым ретінде айтылды. Енді осы керемет аттарды қайта жаңғыртуымыз керек. Балаға атты үлкен үмітпен қою керек, үміт арманға айналуы керек:

Екіншіден, Қазақ елінің азаматтары, қазақтардың елді Мәңгілік елге айналдыру үшін іскер, креативты болуы шарт. Іскерлік — адамның қасиеті және қабілеті.

Үшіншіден, Дәстүр және халық дәстүрінің маңыздылығы. Дәстүр — ауқымды ұғым, қоғам, тіл, тарих, мәдениет, дін және діл — оның құрамдас бөліктері. Дәстүрсіз ешбір халық ел болмайды. Біз дәстүрді жоғалтып алсақ мәңгілік ел болмаймыз.

Төртіншіден, Мәңгілік ел болашағы тікелей ел өсіміне, демографияға қатысты, бұл да — арнайы әңгімені қажет етпек.

Бесіншіден, Ел бірлігі — буындар арасындағы сабақтастық. Бұл Ата буын, Орта буын, Немере буын арасындағы сабақтастық. Ел бірлігі үш ұрпақтың арасындағы сабақтастықта.

Алтыншыдан, жаңаша, инновациялық ойлау қажет. Адамның ар-ожданы мәселесі. Алдағы күндері еліміздің саясатында ар болуы үшін, болашақ мамандар елін, жерін, ұлтын сүйген азамат болып қалыптасуы үшін бұл мәселені пән ретінде оқытуымыз керек.

Жетіншіден, Мәңгілік ел болу үшін, аса қажетті феномен — жақсы қазақ идеясы. Жақсы қазақ идеясын қалыптастыруымыз керек. Жақсы қазақ инновациялық ұғым, жақсы қазақ ел имиджі. Ел имиджін көтеру үшін жақсы ниетпен еңбектену керек, әрдайым жаңаны табуға тырысу керек. Жақсы қазақ атансақ, еліміз мәңгі болады. Жақсы қазақтың ниеті жақсы болу керек» [10]. Мәңгілік Ел болудың сыры еліміздің әр отбасының ұрпақтар арасындағы сабақтастықты сақтау, береке-бірлікте өмір сүруі, тарихы мен болашағын ұштастыра білетін, білікті де білімді ұрпақ тәрбиелеу, ата-бабаларымыз негізін салып келгенде ұлтқа тән тілді дәріптеу. Сонда ғана біз ата-бабаларымыздың сан мың жылдан бергі асыл арманына қол жеткізе аламыз.

Қорытынды

Ойымызды қорытындылай келе, аға ұрпақ пен болашақ ұрпақтың арасында ешқандай байланыс болмаса, ұлттық құндылықтар арасындағы сабақтастық үзілсе, қоғамның алға жылжып өркендеуі мүмкін емес. Бабалардан қалған құндылықтар ұрпақ дамуына өз септігін тигізбек. Тамырсыз бірде-бір өсімдік болмайтыны сияқты адам баласы да ата-тегімен, оның рухани құндылықтарымен көрінбейтін тамырлар арқылы жалғасқан. Ата мен немере, әке мен бала арасында, аға буынмен жас буын ортасында сабақтастық болмайынша, жетілу, өркендеу, жаңару болмайды, ұлттық сана көркейіп жетілмейді. Сабақтастық тілді ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуші құндылық. Сабақтастық ұлттың өркендеуінің күре тамыры. Сабақтастық дегеніміз басқа тараптан қабылданғанды қайталау, оны одан әрі жалғастыру, сол үдерістің ағымына қатысу, сол үдерісті қолдау және дамыту.

Сабақтастық қоғам мен қоғамды, тарих пен тарихты, өмір мен өмірді, тіл мен мәдениетті жалғастырушы, сабақтаушы. Өзіндік «менін» жоғалтпаған ел қана Мәңгілік Ел болары анық. Қазақ елін мәңгілік ететін — ұрпақтар арасындағы сабақтастық. Сабақтастық бабаларымыздың құндылықтар жүйесінің өзінен кейінгі орта және кіші буынға сабақтасуы. Сабақтастық ғасырлар арасындағы жаңа мен ескіні жалғастырушы байланыс. Адамзат өмірінде сабақтастықтың рөлі зор. Сабақтастық өздігінен болмайды, белгілі бір байланыс болу қажет. Тілдің ұрпақтар өмірінде маңызды орын алып, бүгінгі күнге жетуі ол сабақтастықтың нәтижесі. Сабақтастық болмаған жағдайда тіл адамзат

өміріндегі өз қызметін тоқтатпақ. Тілдегі сабақтастық — бабалар өмірінің діңгегіне айналған ұлттық құндылықтарды бүгінгі ұрпаққа үздіксіз жеткізу. Ұлттық құндылықтар сабақтастығында ұлттың өмір сүру формасы, мінез-құлқы, дүниеге қатынасы, мәдениеті, бабалар өмірінің тәжірбиесі жатыр. Ел болу үшін, ұрпақтар мен ұлттық құндылықтар арасындағы сабақтастықты сақтай білуіміз қажет. Тілді жалғастырушы, байланыстырушы, жеткізуші философиялық ұғым ол — сабақтастық.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук / Г.В.Ф. Гегель. — М.: Мысль, 1974. — 452 с.
- 2 Баллер Э.А. Социальный прогресс и культурное наследие / Э.А. Баллер. — М.: Наука, 1987. — 225 с.
- 3 Бернштейн Б.М. Традиция и социокультурные структуры / Б.М. Бернштейн // Советская этнография. — 1981. — № 2. — С. 10–12.
- 4 Каиров В.М. Традиции и исторический процесс / В.М. Каиров. — М.: Луч, 1994. — 188 с.
- 5 Плахов В.Д. Традиции и общество: опыт философско-социологического исследования / В.Д. Плахов. — М.: Мысль, 1982. — 220 с.
- 6 Суханов И.В. Обычаи, традиции и преемственность поколений / И.В. Суханов. — М.: Политиздат, 1976. — 216 с.
- 7 Ауезов М. Евразийская духовная традиция и преемственность казахской культуры / М. Ауезов // Культура Казахстана: традиции, реальности, поиски: сб. науч. тр. — Алматы, 1998. — С. 31–38.
- 8 Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида. — М.: Ad Marginem, 2000. — 512 с.
- 9 Есім Ф. Инновациялық ойлау жүйесі / Ф. Есім // Вестник Казахского национального университета. Серия философии, культурологии, и политологии. — 2013. — № 2(43). — С. 4–8.
- 10 Есім Ф. Қазақ Елін мәңгілік ететін — Жақсы Қазақ [Электрондық ресурс] / Ф. Есім — Қол жеткізу тәртібі: <https://baq.kz>.

Ш.К. Уралбаева, С.К. Рахимжанова, Т.А. Дронзина

Значение понятия преемственности в формировании языка

В статье раскрыта сущность преемственности языка как связующего звена между эпохами, что указывает на единство непрерывности и неразрывности. Предполагается, что в случае прерывания преемственности язык прекращает свою деятельность в жизни человечества и через преемственность в языке из поколения в поколение формы жизни нации, ее поведение, отношение к миру, культура, опыт жизни предков. Для того, чтобы Казахстан стал Мәңгілік Ел, необходимо сохранить национальные ценности и неразрывную преемственность между поколениями. Через преемственность в языке сохраняется единство между прошлым и будущим.

Ключевые слова: философия, философия языка, преемственность, мировоззрение, нация, язык, культура, человек, мир, ценности, национальное сознание, бытие.

Sh.K. Uralbaeva, S.K. Rakimzhanova, T.A. Dronzina

The essence of the concept of continuity in the formation of language

This article reveals continuity as a concept determining the relationship between language continuity and delivery between epochs, which reflects the unity of continuity and indivisibility. In the event of a break in continuity, it is assumed that the language ceases to function in the life of humanity, and through continuity in language, the way of life of the nation, its behavior, attitude to the world, culture, and experience of the life of ancestors are passed down from generation to generation. To become a “Mangilik El”, Kazakhstan needs to preserve national values and inseparable continuity between generations. Through continuity in the language, unity between the past and the future will be preserved, and innovation will also give an impetus.

Keywords: philosophy, philosophy of language, continuity, worldview, nation, language, culture, man, world, values, national consciousness, existence.

References

- 1 Hegel, G.V.F. (1974). Entsiklopediia filosofskikh nauk [Encyclopedia of Philosophical Sciences]. Moscow: Mysl [in Russian].

- 2 Baller, E.A. (1987). *Sotsialnyi progress i kulturnoe nasledie* [Social progress and cultural heritage]. Moscow: Nauka [in Russian].
- 3 Bernshtein, B.M. (1981). *Traditsiia i sotsiokulturnye struktury* [Tradition and sociocultural structures]. *Sovetskaia etnografiia — Soviet ethnography*, 2 [in Russian].
- 4 Kairov, V.M. (1994). *Traditsii i istoricheskii protsess* [Traditions and historical process]. Moscow: Luch [in Russian].
- 5 Plakhov, V.D. (1982). *Traditsii i obshchestvo: opyt filosofsko-sotsiologicheskogo issledovaniia* [Traditions and society: the experience of philosophical and sociological research]. Moscow: Mysl [in Russian].
- 6 Sukhanov, I.V. (1976). *Obychai, traditsii i preemstvennost pokolenii* [Customs, traditions and continuity of generations]. Moscow: Politizdat [in Russian].
- 7 Auezov, M. (1998). *Evraziiskaia dukhovnaia traditsiia i preemstvennost kazakhskoi kultury* [Eurasian spiritual tradition and continuity of Kazakh culture]. *Kultura Kazakhstana: traditsii, realnosti, poiski: sbornik nauchnykh trudov — Culture of Kazakhstan: traditions, realities, searches: a collection of scientific papers*. Almaty [in Russian].
- 8 Derrida, Zh. (2000). *O grammatologii* [About Grammar]. Moscow: Ad Marginem [in Russian].
- 9 Ecim, G. (2013). *Innovatsiialyq oilau zhuiesi* [Innovative thinking system]. *Vestnik Kazakhskogo natsionalnogo universiteta. Seriya filosofii, kulturologii, i politologii — Bulletin of the Kazakh National University. Philosophical, cultural, and political series*, 2 (43) [in Kazakh].
- 10 Esim, G. *Qazaq Elin mangilik etetin – Zhaqsy Qazaq* [A good Kazakh is what makes the Kazakh country]. Retrieved from <https://baq.kz> [in Kazakh].